Yevhen Verheliuk,
postgraduate student of the Department of Political Science,
Educational and Research Institute of Law and Political Science,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University

Civic Participation in Ukraine in the Context of War: Transformation of Forms and Mechanisms

The article explores the profound transformation of civic participation in Ukraine triggered by the full-scale Russian invasion in 2022. It examines how the war has reshaped the traditional and emergent forms of citizen engagement, bringing new dynamics to the relationship between civil society and the state. The study focuses on three main forms of civic participation that have become particularly relevant during wartime: volunteering, digital mobilization, and grassroots self-organization. The volunteer movement is analyzed as a mass-scale social phenomenon that emerged spontaneously yet became systematized over time. It plays a pivotal role in providing logistical and psychological support to the Armed Forces of Ukraine, assisting displaced persons and victims of hostilities, and contributing to the strengthening of horizontal solidarity networks across regions and social strata. The authors investigate how volunteering has evolved into a tool of national resistance, combining patriotic motivation with civic responsibility.

The article further delves into the processes of digital mobilization, which have enabled rapid communication, fundraising, information dissemination, and coordination of collective actions. Through the integration of social media platforms, encrypted messengers, chatbots, online registries, and mobile applications, Ukrainian citizens have engaged in decentralized forms of participation that are both flexible and scalable. The development of cyber-volunteering and online advocacy is viewed as a key indicator of the digital transformation of civic activity in wartime conditions. In addition, the research highlights the role of local self-organization initiatives and bodies of self-organization of the population (BSOPs), particularly in addressing humanitarian needs, territorial defense, and community-level resilience. These entities have become vital intermediaries between citizens and authorities, especially under conditions of decentralization reform and emergency response. The adaptability and responsiveness of such grassroots structures underscore the increasing importance of participatory governance from below.

The authors conclude that the war has activated new configurations of civic participation based on horizontal interaction, digital infrastructure, and community trust. These transformations have not only contributed to national resilience during the war but also laid the foundation for strengthening democratic governance and civil society in the postwar reconstruction period. Supporting and institutionalizing these participatory mechanisms will be critical for Ukraine's democratic trajectory and social cohesion in the years to come.

Keywords: *civic engagement, volunteering, digital mobilization, self-organization, cyber-volunteering, bodies of self-organization of the population, democracy, decentralization, information technologies, civil society, war.*

https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series22.2025.37.05
УДК 321.7:323[477]+355/359

Станіслав Дячок,
аспірант кафедри політичних наук,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-3702-7908; email: dyachok8@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ У ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Політичний режим і політична система є ключовими аналітичними категоріями у вивченні політичної динаміки будь-якої держави, оскільки вони охоплюють сукупність інституційних механізмів, інструментів реалізації влади та форм політичної взаємодії. Тип політичного режиму відображає характер взаємин між державою і громадянами, рівень політичної легітимності, інституційного розвитку, ступінь участі громадянського суспільства та розвиненість політичного плюралізму. У випадку України це питання набуває особливої актуальності у зв'язку з тривалою демократичною трансформацією, прагненням до європейської та євроатлантичної інтеграції, а також з огляду на історичні події – проголошення незалежності, Помаранчеву революцію, Революцію Гідності та повномасштабну збройну агресію Росії. Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей, аналізу та узагальнення тенденцій політичної трансформації у країнах Центрально-Східної Європи (надалі ЦСЄ) – таких як Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Румунія та Болгарія – а також вивчення їхнього досвіду для України. Дослідження спрямоване на виокремлення спільних закономірностей трансформацій режимів, оцінку викликів, що супроводжували ці процеси, та виявлення практичних висновків для подальшого політичного розвитку України.

У статті застосовано порівняльно-політичний, інституційний та історико-аналітичний методи. Проаналізовано ключові етапи політичної трансформації у зазначених країнах у період із кінця 1980-х до 1990-х років, визначено чинники успіху демократичних перетворень і перешкоди, які виникали в процесі модернізації політичних систем. Окрему увагу приділено глобальним викликам сучасності, зокрема популізму, гібридним загрозам та зміні геополітичних орієнтацій. У результаті дослідження сформульовано рекомендації щодо пріоритетних напрямів розвитку політичної системи України, з урахуванням досвіду країн ЦСЄ. Наголошено на необхідності забезпечення стабільності демократичних інституцій, модернізації системи державного управління та розвитку політичної культури як важливих умов сталого демократичного поступу.

***Ключові слова**: політичні процеси, Центрально-Східна Європа, політичні режими, гібридність, трансформація, суб'єкти політичного впливу, політичне життя, парламент, президент, виклики.*

Вступ. Категорія «політичний режим» посідає важливе місце серед базових понять сучасної політичної науки. Вона відображає характерні способи, форми та інструменти реалізації політичної влади, що дозволяє глибше зрозуміти природу державності. Навіть за стабільної форми правління, політичне життя може змінюватися залежно від історичного етапу – як за змістом, так і за напрямом розвитку. Політичні режими класифікуються за різними критеріями: вони можуть бути відкритими чи закритими, демократичними, авторитарними, тоталітарними, гібридними, воєнізованими, теократичними, клерикальними тощо. Така типологія зумовлює різноманітність взаємодії між громадянином, суспільством і державою, яка й визначає специфіку режиму в кожній окремій країні. Таким чином, політичний режим має більш тісний і безпосередній зв’язок із сутністю держави, ніж інші форми її організації.

Революції 1989–1991 років у країнах ЦСЄ – це серія політичних і соціальних змін, що призвели до краху комуністичних режимів у країнах Варшавського договору та розпаду СРСР, саме ці події були частиною глобального процесу завершення Холодної війни. Ці революції стали однією з найважливіших подій XX століття, що визначила сучасний політичний ландшафт і подальший розвиток Європи. В країнах ЦСЄ почалися історичні перетворення у сфері політичних режимів. Багато країн, які раніше були частинами соціалістичного блоку (країнами Варшавського договору), стали незалежними та здійснили перехід до демократії. Ці політичні та соціальні зміни відкрили нові можливості для розвитку демократії та побудови правових держав у регіоні. Країни, які десятиліттями перебували під владою однопартійних тоталітарних систем, постали перед викликом побудови демократичних інституцій, реформування економіки та інтеграції у європейське співтовариство. Ці процеси стали об’єктом численних міждисциплінарних досліджень, зокрема в політичній науці, соціології, правознавстві та міжнародних відносинах.

Країни ЦСЄ, такі як Польща, Угорщина, Чехословаччина, Болгарія та Румунія зазнали значних змін, прагнули демократії, свободи та кращих умов життя. Падіння Берлінської стіни в 1989 році символізувало кінець розколу між Сходом і Заходом, що призвело до возз'єднання Німеччини. Та насамперед ці революційні процеси зрештою проклали шлях до розпаду Радянського Союзу в 1991 році. Динаміка політичних процесів у країнах ЦСЄ – це складне й надзвичайно цікаве явище, яке поєднує трансформацію режимів, демократичні переходи, соціально-економічні виклики та вплив міжнародних акторів.

Проте, динаміка політичних змін у регіоні виявилася неоднорідною. Порівняльний аналіз таких країн, як Польща, Чехія, Румунія, Угорщина, Словаччина та Україна демонструє різну глибину демократизації, різні траєкторії інституційного розвитку, а також відмінності у впливі зовнішніх акторів – передусім Європейського Союзу, США та НАТО. У сучасних умовах динаміка цих демократичних процесів ускладняються впливом нових викликів: популізму, збройної агресії Російської Федерації проти України, інформаційних маніпуляцій і переглядом геополітичних орієнтирів.

Метою статті є з’ясування специфіки, аналіз та узагальнення основних тенденцій політичної трансформації в країнах ЦСЄ, зокрема Чехії, Словаччині, Польщі, Угорщині, Румунії та Болгарії. Досліджується досвід демократичних перетворень і змін політичних

режимів у цих державах, що становить особливу цінність для України в умовах трансформації. У центрі уваги – виклики, що супроводжують ці процеси, та потенційні сценарії подальшого розвитку суспільно-політичних відносин в Україні. **Завдання статті: п**роаналізувати основні етапи та моделі політичної трансформації в країнах ЦСЄ після краху комуністичних режимів; визначити ключові виклики та проблеми, що супроводжують демократичні перетворення в зазначених країнах у сучасних умовах; оцінити релевантність та застосовність досвіду країн регіону для України в контексті поточних політичних і безпекових викликів, а також окреслити можливі вектори розвитку українських політичних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні існує чимало наукових робіт, які зосереджені на вивченні особливостей зміни політичних режимів та їх трансформації в країнах ЦСЄ. Вчені розглядають проблеми і виклики, що виникали та з'являються надалі в цих процесах. Враховуючи запропоновані у наукових працях етапи розвитку політичних процесів та трансформаційних змін політичних режимів у країнах ЦСЄ, можна взяти за основу зміни форм державного правління з відповідною видозміною політичного режиму. Політичні процеси в Україні вимагають подальшого дослідження з урахуванням їхньої динаміки, особливо на рівні розвитку та трансформацій, які постійно відбуваються під впливом змін у законодавстві, політичних подій та інших факторів. Особливу увагу слід приділити проблемам і викликам, що виникають, зокрема, в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України.

Такі дослідники демократичних переходів, як Х. Лінц та А. Степан у праці «Problems of Democratic Transition and Consolidation» [1996] запропонували п'ять інституційних передумов консолідованої демократії: наявність розвиненого громадянського суспільства, політичного суспільства, правової держави, функціонуючої економіки та ефективної бюрократії [Linz, Stepan, 1996, p. 17–21]. Ця концепція широко застосовується в аналізі трансформаційних процесів у посткомуністичних державах. В. Бунс у статті «Should Transitologists Be Grounded?» наголошує на необхідності врахування історичного контексту, структурної спадщини та державної спроможності при дослідженні процесів демократизації [Bunce, 1995, p. 119]. Ця критика універсальних моделей транзиту дозволяє глибше осмислити специфіку переходу в країнах ЦСЄ. А. Шедлер у дослідженні «What Is Democratic Consolidation?» [1998] аналізує ризики «електорального авторитаризму», коли вибори зберігають формальну демократичну оболонку, але втрачають конкурентний характер. Цей підхід корисний для визначення стану демократії в країнах із нестійкими інституціями [Schedler, 1998, p. 91–93].

Слід згадати дослідження «Distributional Consequences of Political Freedom», в якому продемонстровано, що демократизація в країнах постсоціалістичного простору сприяла покращенню матеріального становища нижчих соціальних груп, що є важливим аргументом на користь соціального виміру демократичних трансформацій [Wesołowska, 2025, p. 7].

Серед українських дослідників варто відзначити роботи І. Бекешкіної, О. Гараня, Г. Зеленько, О. Бабкіної, М. Лендьел та інших, які аналізують політичні трансформації в Україні у взаємозв'язку з досвідом ЦСЄ. І. Бекешкіна у праці «Постреволюційні зміни суспільної свідомості» вказує, як революційні події 2004 р. вплинули на політичні уподобання громадян, а також окреслила ризики авторитаризації в Україні [2005, с. 18–23]. О. Гарань разом з П. Сидорчуком у монографії «Трансформаційні процеси у країнах Вишеградської групи та Україні» здійснив порівняльний аналіз демократичних змін у ЦСЄ та Україні, акцентуючи на ролі політичної культури, партійних систем і громадянського суспільства [2013, с. 49–52]. Г. Зеленько у співавторстві з іншими дослідниками в монографії «Політична система України: конституційна модель та політичні практики» аналізує інституційні засади української політики, виявляє дисбаланс між формальною конституційною структурою та реальною політичною практикою [2023, с. 31–35]. Також, у

праці «Невздогінна модернізація» вона порівнює розвиток демократії в Польщі й Україні, зазначаючи про значення посткомуністичної спадщини для реформи державного управління [Зеленько, 2003]. О. Бабкіна у праці «Політико-правова культура демократичного типу: проблеми формування» окреслює фактори демократичного розвитку України, підкреслюючи роль політичної культури та правової легітимності [2013, с. 5].

Методологічну основу статті становить поєднання загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, що дозволяють комплексно охопити динаміку політичних процесів у країнах Центрально-Східної Європи та Україні. Застосовано метод аналізу для вивчення політичних трансформацій, синтезу – для інтеграції отриманих даних у цілісну концептуальну картину; індуктивний та дедуктивний методи – для виведення загальних закономірностей на основі конкретних прикладів політичних змін. Метод узагальнення дозволив виявити типові риси трансформаційних процесів, а метод абстрагування – виокремити ключові чинники, що впливають на стійкість політичних режимів. У процесі дослідження застосовано також прогностичний метод для окреслення можливих сценаріїв подальшого розвитку політичної системи України. Порівняльно-політичний підхід дозволив проаналізувати спільні та відмінні риси трансформацій у країнах регіону.

Емпіричну базу становлять аналітичні доповіді, матеріали наукових конференцій, статті з фахових вісників, монографічні дослідження, а також офіційні документи національних та європейських інституцій. Особливу увагу приділено політичним оцінкам і статистичним даним перехідного періоду в Чехії, Словаччині, Польщі, Угорщині, Румунії та Болгарії. Шляхи розв'язання поставлених у статті завдань реалізуються шляхом: системного аналізу еволюції політичних режимів у постсоціалістичних країнах; виявлення факторів, що сприяли або перешкоджали успішній демократизації; формування практичних висновків щодо релевантності європейського досвіду для України в умовах триваючої трансформації та зовнішньої агресії.

Результати та дискусії. Трансформація політичних режимів ЦСЄ відбувалася в умовах глибоких соціальних, інституційних і геополітичних змін. Передумовами революцій, які почалися в кінці 1980-х та продовжувалися протягом 1990-х років, зокрема: економічна криза – рецесія через централізоване планування та неефективність соціалістичних економік призвели до дефіциту товарів, зростання боргів і стагнації; політична криза – влада комуністичних партій втрачала підтримку через корупцію та репресії, розпочаті М. Горбачовим реформи – політика гласності (відкритість) і перебудови (реформи) підірвали основи тоталітарних режимів; вплив Заходу – демократичні ідеї поширювалися через медіа, контакти з західними країнами, опозиційні рухи.

Так, З. Бжезінський, аналізуючи геополітичну роль ЦСЄ в глобальній стратегії США після Холодної війни, підкреслив важливість регіону для євроатлантичної безпеки [Бжезинський, 2000, с. 21].

Після краху комуністичних режимів у ЦСЄ постало ключове наукове завдання: яким чином описати, пояснити й класифікувати перехід від авторитаризму до демократії та від планової економіки до ринкової. У відповідь на це сформувався широкий спектр теоретичних моделей у політології, соціології та економіціщо окреслюють феномен трансформації у країнах ЦСЄ.

Однією з фундаментальних теоретичних засад є концепція демократичного транзиту, сформульована Х. Лінцом та А. Степаном у праці «Problems of Democratic Transition and Consolidation» [Linz, Stepan, 1996]. Автори виокремлюють чотири фази переходу: ліквідація авторитаризму, установлення демократичного режиму, консолідація, запровадження демократичної політичної культури. Політичний транзит у країнах ЦСЄ є складним та багатовимірним процесом переходу від авторитарних політичних режимів до демократичних. Цей процес включає інституційні, соціальні та економічні трансформації, що

відбуваються в умовах історичної спадщини соціалізму та зовнішнього впливу, зокрема з боку Європейського Союзу.

Ці фази описують ідеальну модель, однак, як зазначають вчені [Bunce, 1999], інституційна спадщина соціалізму вносить серйозні корективи: сформовані за радянських часів бюрократичні структури, контрольовані медіа та слабке громадянське суспільство ускладнюють повноцінний демократичний прорив.

Сама концепція демократичного транзиту (переходу країни від авторитарного або тоталітарного режиму до демократичної форми правління) є не ідеальною та гарантованою. Основна критика демократичного транзиту: ліберальна упередженість теорій, оскільки багато теорій транзиту ґрунтуються на західному розумінні демократії. Це ігнорує культурні, релігійні або історичні особливості конкретних країн. Наприклад, у країнах пострадянського простору (включно з Україною) транзит має унікальні риси, які не завжди вписуються в класичні моделі; недооціненим є вплив еліт та олігархів; існують припущення, що всі гравці зацікавлені в чесній демократії. Насправді ж посткомуністичні еліти можуть імітувати демократію, зберігаючи владу через корупційні або популістські механізми; нестабільність і «зворотній транзит». В деяких країнах навпаки посилюється авторитаризм (наприклад, Росія після 2000-х), це свідчить, що демократичний транзит – не гарантований і не лінійний процес; формалізація без реального впливу. В країнах транзиту часто створюють «на папері» демократичні інститути (вибори, суди, медіа), але на практиці вони не діють. Це називають гібридними режимами або керованою демократією; ігнорування соціально-економічного аспекту, самі демократичні реформи без покращення рівня життя призводять до розчарування у демократії серед громадян. Люди можуть підтримати популістів або навіть авторитарних лідерів, якщо ті обіцяють «порядок».

Збільшення кількості держав, які обрали демократичний шлях розвитку, розширило горизонти їх дослідження та поставило під сумнів низку ключових висновків і методологічних засад, що були основою транзитологічного підходу. Аналіз змін у посткомуністичних суспільствах демонструє інше бачення процесу демократичного переходу. Оскільки, держави з так званими «новими демократіями» в умовах системних змін формують простір політичної й соціальної нестабільності – «зону політичної турбулентності». Цю нестабільність ускладнює ще й те, що деякі країни, крім трансформації суспільного устрою, одночасно переосмислюють або заново формують свою цивілізаційну ідентичність – прикладом цього процесу є Україна. Водночас варто визнати обмеженість класичної транзитологічної методології, яка втрачає актуальність, оскільки пояснення національних особливостей зводиться переважно до впливу зовнішніх чинників, що нібито здатні кардинально змінити політичний ландшафт. У результаті в деяких країнах цієї групи утвердилися авторитарні режими, які для зовнішньої легітимації змушені вдаватися до «імітаційної» або «фасадної» демократії.

Реалії сьогодення потребують нових концепцій, які б враховували не лише класичні західні теорії (транзитологію), а й об'єктивні умови розвитку не тільки західного світу; перспективи трансформації існуючих політичних режимів пов'язані з всебічним аналізом економічних, соціальних, політичних, правових, культурних та інших процесів, включаючи дослідження політичної еліти [Бабкіна, 2013. с. 5].

У зв'язку з чим дослідники звертаються до нових пояснювальних моделей, які краще описують політичну реальність посттранзитних суспільств. Однією з таких моделей є концепція гібридних режимів, що виникають у перехідних політичних системах, де одночасно присутні елементи як демократії, так і авторитаризму.

На перетині авторитаризму й демократії виникає феномен гібридних режимів [Carothers, 2002, p 5–21.], до яких зараховують країни зі змішаними політичними ознаками – формально демократичними процедурами, але з фактичною концентрацією влади. Такі режими характерні для Угорщини, частково для Словаччини й, у певні періоди, для України.

Ці процеси [Kazharski, 2022, 196 p.] називає «делібералізацією» – зворотним рухом від ліберальних цінностей у бік авторитарного популізму. У його оцінці, це стає можливим на тлі послаблення інституційної пам'яті, втрати довіри до політичної еліти та під впливом зовнішньої дезінформації.

Сьогодні трансформаційні процеси все частіше вивчаються з урахуванням індексів демократичності: Freedom House, Polity IV, Democracy Index. Як зазначають вчені [Яковлєв, Гуменюк, 2019, с. 41–46], ці інструменти дозволяють кількісно оцінити успішність політичних змін, однак потребують критичного аналізу, зважаючи на контекст кожної країни. Порівняльна перспектива, запропонована вченими [Ekiert, Hanson, 2003, 392 p.], базується на розумінні країн ЦСЄ як регіону множинних сценаріїв, де консолідація демократії не є гарантованою, а політична динаміка – залежною від локального контексту.

В українській політологічній та соціологічній школах трансформаційні процеси досліджуються крізь призму цивілізаційного вибору [Гарань, 2015, с. 5–12], рольової моделі громадянського суспільства [Бекешкіна, 2012], а також просторової ідентичності [Лендьел, 2009, с. 22–29]. На відміну від західних авторів, українські дослідники звертають більше уваги на геополітичні чинники та екзистенційні виклики, зокрема війну, вплив Росії, проблеми безпеки. Це дозволяє побачити, що модель транзиту в Україні є нестабільною та хвилеподібною, з поверненнями до авторитарних практик у кризові періоди. Водночас громадянське суспільство й мобілізаційні ресурси українців (Майдан, волонтерський рух, спротив агресії) стають компенсаторними механізмами недосконалості державних інститутів.

Трансформація політичних режимів в країнах ЦСЄ відбувалася за умов глибоких соціальних, інституційних і геополітичних змін. Серед найважливіших чинників, які визначали характер цих трансформацій, були: спадщина комуністичних режимів, структура політичних еліт, рівень громадянської активності, ступінь інтеграції в європейські та міжнародні структури.

Польща тривалий час вважалася історією успіху переходу до демократії. Починаючи з круглих столів 1989 року, на яких було досягнуто політичний компроміс, проведення перших частково вільних виборів 1989 року, а в 1990 – вільних президентських виборів, скасування монопольної ролі компартії. Суттєву роль в демократизації також відіграло проведення реформ: створення мультипартійної системи, незалежних судів, прийняття конституції 1997 року, яка закріпила принципи правової держави, поділу влади, прав людини, розширення повноважень місцевого самоврядування. Як результат, Польща стала прикладом успішного демократичного переходу та має високий рівень довіри до виборчого процесу, участь у міжнародних інституціях, 2004 року – вступ до ЄС, до цього – НАТО 1999 року. Українські дослідники, зокрема Б. Калініченко, зазначають, що громадянське суспільство Польщі історично розвивалося пришвидшеними темпами, що дозволило уникнути багатьох проблем під час демократичного транзиту [2024]. Польща запровадила широку політичну лібералізацію, реформувала економіку за моделлю «шокової терапії», а також забезпечила поступове зміцнення демократичних інституцій. Однак з 2015 року зростає вплив консервативно-популістської партії «Право і справедливість», яка проводить політику централізації влади, зміни судової системи та медіа. Як зазначає [Kazharski, 2022 p. 196], це є «прикладом часткової делібералізації в рамках демократичної оболонки».

Угорщина: у жовтні 1989 року правлячою на той час Угорською соціалістичною робітничою партією було проведено останній з'їзд, під час якого її перейменовано в Угорську соціалістичну партію. На сесії 16–20 жовтня парламентом Угорщини було ухвалено закон, що передбачає багатопартійність парламентських виборів та прямі президентські вибори, перші вільні вибори були проведені у 1990 році. Початковою моделлю розвитку країни була парламентська республіка з ліберальною демократією, що супроводжувалося прийняттям Конституції, запровадженням партійної конкуренції, вільних

меідіа, розвиток громадянського суспільства та децентралізація. Однак Угорщина після обнадійливих 1990-х зазнала глибоких змін, з 2010 року триває демократичний відкат з приходом до влади партії «Фідес» на чолі з В. Орбаном: централізація влади, обмеження незалежності судів, контроль над медіа. Політична система змінилася від парламентської до «мажоритарно-домінантної» з елементами авторитаризму за класифікацією [Freedom House, Nations in Transit 2024], Угорщина нині належить до категорії «частково вільних» країн. Формально зберігається демократія, але з ознаками «неліберального режиму». Угорщина є предметом критики з боку ЄС щодо верховенства права. Українські дослідники, зокрема Д. Ратушний характеризує сучасний режим в Угорщині як електоральну автократію з елементами клептократії, де влада зосереджена в руках В. Орбана та його партії «Фідес» [Ратушний, 2024]. А. Приходько вказує на перехід Угорщини від консолідованої демократії до гібридного режиму, що супроводжується обмеженням свободи медіа, високим рівнем корупції та антизахідною риторикою [2024, с. 120–125].

У **Словаччині** початок демократичних змін розпочався з Оксамитової революції 1989 року в Чехословаччині, після мирного розпаду якої у 1993 році країна отримала незалежність. Словаччина спочатку характеризувалася як нестабільна демократія, через авторитарну політику прем'єра В. Мечіара. А. Ключкович, який аналізував період 1994–1998 років, відзначав, що в Словаччині функціонував гібридний політичний режим з авторитарними рисами, такими як концентрація влади, обмеження опозиції та контроль над медіа [Klyuchkovych, 2019]. Завдяки проведеним реформам після 1998 року відбулося демократичне оновлення, відновлення незалежності судів, свободи медіа, впровадження прозорих механізмів виборів і децентралізації влади, а також інституційна співпраця з ЄС. В результаті чого відбувся перехід від гібридної системи до стабільної парламентської демократії, вступ до НАТО та ЄС у 2004 році. Наразі викликами залишаються корупція, фрагментація партійної системи та зростання популістських наративів. Останній звіт Freedom House підтверджує наявність тенденцій у Словаччині, які свідчать про потенційний відступ від демократичних стандартів. Згідно зі звітом, Словаччина демонструє зниження показників у таких сферах як свобода вираження поглядів, свобода преси, ефективність парламенту [Freedom House, Nations in Transit 2024]. Проте, Freedom House прямо не кваліфікує Словаччину як авторитарний режим.

У Чехії також початок демократичних змін розпочався з Оксамитової революції 1989 року, а саме відбулося падіння режиму без насильства. Суттєву роль в демократизації також відіграло проведення реформ: впровадження плюралістичної демократії, поділ влади, поява незалежної преси, реформа судової системи, чіткий антикомуністичний курс, прийнято люстраційні закони. Результати реформ можна коротко узагальнити: політична стабільність в країні, прозорість виборів, високий рівень інституційної довіри, вступ до НАТО в 1999 році та ЄС в 2004 році. Узагальнюючи особливості політичного й економічного розвитку Польщі, Чехії та Словаччини, необхідно зазначити, що здійснення будівництва демократичного суспільства на основі політичного плюралізму й розмежування повноважень гілок влади відбувалися тут успішніше, ніж у пострадянських республіках. Цьому допомагав сприятливіший історичний досвід тісніші зв'язки антикомуністичної опозиції зі західними офіційними та неофіційними колами, та й сама опозиція, яка діяла в основному в правозахисній сфері, у ЦСЄ відрізнялася більшою організованістю і масштабом [Зеленько, 2012, с. 55]. На відміну від Словаччини, Чехія змогла зберегти баланс між ліберальною демократією та політичною конкуренцією, незважаючи на періодичне зростання впливу олігархічних сил.

У **Румунії** початок процесу демократизації ознаменувався революцією, це було одним із останніх падінь комуністичних режимів в країнах Варшавського договору, що відбулося у 1989 році, та відзначилося насильницьким поваленням уряду. Розпад режиму Н. Чаушеску у 1989 році серед інших країн ЦСЄ стало унікальною для регіону ситуацією. Початковий етап

демократизації Румунії характеризувався уповільненим реформуванням і збереженням впливу колишньої номенклатури. Починаючи з 1996 року, почалася активна демократизація, розвиток політичних партій, зміцнення незалежності судової влади, створення законодавчої бази щодо прав людини й захисту меншин, антикорупційних заходів (особливо після 2000-х, під тиском ЄС). Наслідком чого у 2007 році став вступ Румунії до ЄС (разом із Болгарією). Політична система залишалася вразливою до корупції, але демократичний розвиток тривав. Станом на сьогодні демократичні процеси в Румунії перебувають у фазі консолідації, Румунія є демократією з активними інститутами, правом вибору та політичною конкуренцією, хоча країна продовжує стикатися з викликами, пов'язаними з корупцією та політичною нестабільністю.

Румунія є парламентсько-президентською республікою. За даними Economist Intelligence Unit, у 2023 році Румунія була класифікована як «дефектна демократія», а станом на 2025 рік – як гібридний режим з конституційним фасадом. [Economist Intelligence Unit, *Democracy Index, 2025*]. Г. Перепелиця підкреслює, що активність громадянського суспільства відіграла ключову роль у боротьбі з корупцією та просуванні демократичних реформ, крім того, на керівництво Румунії здійснювали тиск НАТО і ЄС [2017].

У результаті впровадження парламентських моделей організації влади та механізмів політичної відповідальності, державам ЦСЄ вдалося в різному ступені запобігти концентрації влади в руках обраних президентів. Це особливо важливо з огляду на застереження відомого транзитолога С. Гантінгтона, який вважав, що за відсутності ефективної системи стримувань і противаг таке зосередження повноважень становить серйозну загрозу для молодих демократій, оскільки може поступово призвести до узурпації влади та зменшення ролі політичної участі й представництва інтересів громадян [Huntington, 1991]. Активне залучення парламентських партій до формування урядів і, відповідно, владних структур сприяло зміні політичних еліт та створенню механізмів суспільної участі у визначенні стратегічних напрямів розвитку держав [Зеленько, 2005, с. 96].

Жодна з країн Центральної та Східної Європи не сформувала модель президентської республіки. Навпаки, всі вони реалізують парламентську форму правління. Президент зберігає роль гаранта Конституції та символу національної єдності, однак не бере участі у формуванні економічної політики та не несе відповідальності за її реалізацію. Законодавча влада зосереджена в парламенті, а виконавча – в уряді. Парламент зберігає авторитет завдяки праву затверджувати склад уряду та здійснювати нагляд за його діяльністю. Парламентська модель демократії виявилася надзвичайно ефективною, оскільки вона дозволяє гнучко реагувати на суспільні зміни (так звані «політичні маятники»), одночасно мінімізуючи ризики конфліктів між гілками влади [Давиденко, Бровко, 2023, с. 5–8].

Аналізуючи характер сформованих політико-правих інститутів у таких країнах, як Польща, Чехія, Словаччина, Румунія, можна стверджувати, що процес конституційної консолідації в країнах ЦСЄ загалом завершився. Серед усіх держав цього регіону саме в згаданих країнах було найменша кількість конституційних криз. Важливим є те, що на етапі демократичної консолідації конституційна нестабільність виникла лише в Чехії у 2001 році. Сьогодні всі ці держави мають форму парламентських республік. У Польщі, Чехії та Словаччині успішно функціонує регіональна політика, що є результатом реалізації програми «вирівнювання регіонів», впровадженої в контексті підготовки до членства в ЄС. Водночас у цих країнах ефективно діють інституції місцевого самоврядування.

Дослідження партійних систем та організованих груп інтересів засвідчує, що в основному вже відбулася консолідація як територіального (через діяльність політичних партій), так і функціонального (через громадські об'єднання) представництва інтересів. У кожній із держав регіону сформувалися багатопартійні системи: хоча загальна кількість зареєстрованих партій перевищує сотню, реальну політичну вагу мають зазвичай від чотирьох до восьми парламентських сил. Крім того, в країнах регіону активно діють від 30

до 60 тисяч громадських організацій різного рівня – як загальнонаціональних, так і місцевих [Зеленько, 2012, с. 51–52]. Станом на 2024 рік ситуація щодо політичних партій суттєво не змінилася, що стосується зареєстрованих громадських організації в регіоні, то їх кількість значно зросла понад 100 тисяч, що свідчить про подальшу інституціоналізацію громадянського суспільства [Civic Space Report, 2024].

На відміну від країн Вишеградської групи, Україна мала складніші стартові умови: відсутність чіткої політичної ідентичності, глибоке регіональне розмаїття та вагомий вплив російського чинника. За О. Гаранем [2015, с. 5–12], демократичний розвиток України відбувався хвилеподібно, з ключовими етапами – 2004, 2014 роки. І. Бекешкіна відзначала, що саме громадянське суспільство стало основним агентом змін, особливо в періоди політичних криз. Згідно з класифікацією Freedom House, політичний режим в Україні залишається гібридним, а сама держава віднесена до категорії «частково вільних». Проте не можна не враховувати суттєві інституційні зрушення, що мали місце упродовж семи років, які передували повномасштабній війні. Ці зміни створили передумови для поступового переходу до якісно нового формату політичного режиму. По-перше, спостерігається зростання політичної конкуренції, зумовлене посиленням повноважень парламенту та поверненням до парламентсько-президентської форми правління. По-друге, запровадження електронного декларування для посадовців усіх рівнів знизило рівень політичної корупції. По-третє, децентралізація фінансів стимулює розвиток регіонів і сприяє посиленню політичної конкуренції шляхом розосередження впливу політичних акторів. По-четверте, перехід до пропорційної виборчої системи у парламенті сприяє оновленню партійного спектра. По-п'яте, державне фінансування партій зменшує їхню залежність від фінансово-промислових груп. По-шосте, реформа державної служби орієнтована на створення ефективної, сервісної держави. По-сьоме, помітно зросла роль громадянського суспільства, трансформувалися суспільні цінності, відбулася переорієнтація на європейські стандарти через інституціоналізацію євроінтеграційного курсу, зокрема, через Угоду про асоціацію з ЄС. Активізація громадян і посилення політичної участі стали фундаментальними чинниками розвитку демократичної культури. Комплексний характер цих реформ має накопичувальний ефект, що дозволяє говорити про поступовий, хоч і тривалий у часі, вихід із гібридного стану політичного режиму [Майборода, 2022, с. 137–138].

Аналіз політичної реальності в Україні вимагає звернення не лише до формальних інститутів, зафіксованих у Конституції та законодавстві, а й до практики політичного життя. Це дозволяє точніше оцінити, наскільки суспільство рухається до демократичної моделі або ж віддаляється від неї. З часу проголошення незалежності політичний режим проходив різні етапи трансформації, проте загалом його можна окреслити як гібридний. Такий режим поєднує формальну дію демократичних інститутів із неформальними практиками – так званим правлінням «за поняттями». До того ж в українському контексті ця гібридність є тісно переплетеною із кланово-олігархічним впливом на владу [Зеленько, 2022, с. 7]. Таким чином, хоч довоєнна Україна не відповідала класичному образу демократії, її не можна було вважати й тоталітарною державою. Відбувався поступовий процес інституціоналізації незалежних гілок влади, розширення громадянських прав з послабленням кланово-олігархічного впливу на політичне життя в Україні [Бабкіна, 2024, с. 20–23].

Висновки. Аналіз політичних процесів у країнах ЦСЄ свідчить про складність і багатогранність трансформаційних процесів. Хоча всі країни регіону прагнули до демократизації та європейської інтеграції, результати цих процесів виявилися різними зокрема через внутрішні та зовнішні чинники. Ключовими факторами успішної демократизації є ефективне функціонування політичних інститутів, активна участь громадянського суспільства та наявність сприятливої політичної культури. Водночас, зовнішні чинники, такі як підтримка міжнародних організацій, зокрема ЄС, також відіграють важливу роль у сприянні демократичним перетворенням. Подальші дослідження мають

зосередитися на глибшому аналізі взаємодії між внутрішніми та зовнішніми чинниками у процесах політичної трансформації, а також на вивченні нових викликів, що постають перед країнами регіону в умовах сучасних геополітичних змін. При цьому для багатьох держав (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія) вступ до ЄС і НАТО став стратегічною метою, що значно вплинуло на внутрішню політику. При цьому для України вдалими прикладами для наслідування є демократичні процеси, які відбулися в Польщі та Чехії. Ці дві країни, продемонстрували приклади вдалої трансформації від комуністичних режимів до стабільних ліберальних демократій, інтегрованих у європейські та євроатлантичні структури.

Основними викликами демократизації політичних процесів у країнах ЦСЄ зокрема є: олігархізація та корупція, оскільки у багатьох країнах нові еліти сконцентрували владу та ресурси в своїх руках; популізм, оскільки з 2000-х років спостерігається зростання право-радикальних сил (наприклад Угорщина, Польща).

Україна, що вже має власний досвід демократичної боротьби, зокрема революції, повинна враховувати як позитивні, так і негативні приклади держав ЦСЄ. Ситуація ускладнюється повномасштабною війною, що вимагає особливої уваги до інституційної стійкості, громадського контролю та збереження демократичного курсу навіть в умовах воєнного стану. Головним чинником трансформації та демократичних змін політичних режимів в Україні є політично активне суспільство, яке сформувало попит на здійснення реформ та має очікування щодо політики в післявоєнній України без корупції, бюрократизму, залежності від впливу олігархів. Тому систематичне дослідження цих політичних процесів і визначення тенденцій подальшої трансформації й подальшої еволюції політичної системи в Україні є перспективним.

Використані джерела:

1. Бабкіна, О. (2013). Деякі методологічні проблеми аналізу політичних трансформацій та політичного розвитку. *Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22*, 3–10.

2. Бабкіна, О. (2024, 23 квітня). Політичний режим в Україні напередодні та під час воєнного стану. У П. В. Горінов (Ред.), *Політика та право в умовах дії воєнного стану: пошук рішень* (с. 20–23). Київ: УДУ ім. М. П. Драгоманова.

3. Бекешкіна, І. (2012). Політична культура населення України: фактор демократичного розвитку. *Демократичні ініціативи*, (5).

4. Бжезинський, З. (2000). *Велика шахівниця*. Львів–Івано-Франківськ: Лілея-НВ.

5. Гарань, О. (2015). Після Майдану: нові реалії і виклики для України. *Наукові записки НаУКМА*, 174, 5–12.

6. Крах соціалізму в країнах ЦСЄ та проблеми посткомуністичної трансформації: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (2023). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя.

7. Зеленько, Г. (2006). Політичні процеси в умовах етнонаціонального розвитку. *Наукові записки (Курасівські читання)*. *ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. Серія «Політологія і етнологія»*, (30(2)), 92–103.

8. Зеленько, Г. (2012). *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*, (1[57]), 371 с.

9. Зеленько, Г. (Ред.). (2023). *Політична система України: конституційна модель та політичні практики* [Монографія]. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України.

10. Калініченко, Б. (2024). Сучасний стан і перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні та Польщі. *Політологічний вісник КНУ імені Тараса Шевченка*, (92).

11. Ключкович, А. Ю. (2019). Політичний режим у Словаччині в 1994–1998 рр.: боротьба авторитарних і демократичних тенденцій. *Політичне життя*, (1), 18–23. https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.1.2

12. Лендьєл, М. (2009). Трансформація місцевих режимів у постсоціалістичних країнах ЦСЄ: ескіз методології. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Політологія. Соціологія. Філософія*, (13), 22–29.

13. Майборода, О. (Ред.). (2022). *Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми* (2-ге вид., доп.). Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України.

14. Перепелиця, Г. (2017, квітень 5). Румунські уроки для України. *УНІАН*. https://www.unian.ua/politics/1763167-rumunski-uroki-dlya-ukrajini.html

15. Приходько, А. (2024). Динаміка політичного режиму Угорщини: від консолідованої демократії до «гібридності». *Політикус*, (3), 120–125. https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-3.18

16. Ратушний, Д. М. (2024). Політичний режим Угорщини: від партократії до електоральної автократії. *Політичне життя*, (2), 116–123. https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.2.15

17. Яковлєв, М., & Гуменюк, О. (2019). Картина суспільно-політичних перетворень у постсоціалістичних країнах згідно з індексами демократизації. *Магістеріум*, (46), 41–46.

18. Bunce, V. (1999). *Subversive institutions: The design and the destruction of socialism and the state*. Cambridge: Cambridge University Press.

19. Bunce, V. (1995). Should transitologists be grounded? *Journal of Democracy*, 6(2), 119.

20. Carothers, T. (2002). The end of the transition paradigm. *Journal of Democracy*, 13(1), 5–21.

21. Civic Space Watch. (2024). *Civic Space Report 2024: Civil society under pressure and resilience in action*. https://www.civicspacewatch.eu/civic-space-report-2024.

22. Ekiert, G., & Hanson, S. (2003). *Capitalism and democracy in Central and Eastern Europe: Assessing the legacy of communist rule*. Cambridge: Cambridge University Press.

23. Economist Intelligence Unit. (2025). *Democracy Index 2025: A world of shifting freedoms*. The Economist Group. https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2025/.

24. Huntington, S. (1991). *Political Order in Changing Societies* (Т. Цимбал, Перекл.). Київ: Наш Формат. (Оригінал опубл. 1968)

25. Linz, J., & Stepan, A. (1996). *Problems of democratic transition and consolidation*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

26. Schedler, A. (1998). What is democratic consolidation? *Journal of Democracy*, 9(2), 91–93.

27. Wesołowska, M., Kuźmar, S., Totleben, B., & Piątek, D. (2025). Distributional consequences of political freedom: Inequality in transition countries. *Communist and Post-Communist Studies,* 57(2), 158.

28. Kazharski, A. (2022). *Central Europe thirty years after the fall of communism: A return to the margin?* Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

29. Freedom House. (2024). *Nations in transit 2024*. https://freedomhouse.org.

References:

1.Babkina, O. (2013). Deiaki metodolohichni problemy analizu politychnykh transformatsii ta politychnoho rozvytku. *Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplin. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriia 22*, 3–10.

2.Babkina, O. (2024, April 23). Politychnyi rezhym v Ukraini naperedodni ta pid chas voiennoho stanu. In P. V. Horinov (Ed.), *Polityka ta pravo v umovakh dii voiennoho stanu: poshuk rishen (pp. 20–23).* Kyiv: UDU imeni M. P. Drahomanova.

3.Bekeshkina, I. (2012). Politychna kultura naselennia Ukrainy: faktor demokratychnoho rozvytku. *Demokratychni iniatsiatyvy*, (5).

4.Bzhezinsky, Z. (2000). *Velyka shakhnivnytsia [The Grand Chessboard]*. *Lviv–Ivano-Frankivsk:* Lileia-NV.

5.Haran, O. (2015). Pislia Maidanu: novi realii i vyklyky dlia Ukrainy. *Naukovi zapysky NaUKMA*, 174, 5–12.

6.Krah sotsializmu v krainakh TsSE ta problemy postkomunistychnoi transformatsii: zb. materialiv mishnar. nauk.-prakt. onlain-konf. (2023). Nizhyn: NDU imeni M. Hoholia.

7.Zelenko, H. (2006). Politychni protsesy v umovakh etnonatsionalnoho rozvytku. *Naukovi zapysky (Kurasivski chytannia). IPIEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy. Seriia "Politolohiia i etnologiia"*, 30(2), 92–103.

8.Zelenko, H. (2012). *Naukovi zapysky IPIEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 1[57*], 371 p.

9.Zelenko, H. (Ed.). (2023). *Politychna systema Ukrainy: konstitutsiina model ta politychni praktyky* [Monograph]. Kyiv: IPIEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy.

10. Kalinichenko, B. (2024). Suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini ta Polshchi. *Politolohichnyi visnyk KNU imeni Tarasa Shevchenka*, (92).

11. Kliuchkovych, A. Y. (2019). Politychnyi rezhym u Slovachchyni v 1994–1998 rr.: borotba avtoritarnykh i demokratychnykh tendentsii. *Politychne zhyttia*, (1), 18–23. https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.1.2

12. Lendiel, M. (2009). Transformatsiia mistsevykh rezhymiv u postsotsialistychnykh krainakh TsSE: eskiz metodolohii. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Politolohiia. Sotsiologiia. Filosofiia, (13), 22–29.*

13. Maiboroda, O. (Ed.). (2022). *Politychnyi protses u nezalezhnii Ukraini: pidsumky i problemy* (2nd ed., revised). Kyiv: IPIEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy.

14. Perepelytsia, H. (2017, April 5). Rumunski uroky dlia Ukrainy. *UNIAN*. https://www.unian.ua/politics/1763167-rumunski-uroki-dlya-ukrajini.html

15. Prykhodko, A. (2024). Dynamika politychnoho rezhymu Uhorщyny: vid konsolidovanoi demokratii do "hybrydnosti". *Politykus*, (3), 120–125. https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-3.18

16. Ratushnyi, D. M. (2024). Politychnyi rezhym Uhorщyny: vid partiokratii do elektoralьnoi avtokratii. *Politychne zhyttia*, (2), 116–123. https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.2.15

17. Yakovliev, M., & Humeniuk, O. (2019). Kartyna suspilno-politychnykh peretvoren u postsotsialistychnykh krainakh zghodno z indeksamy demokratyzatsii. *Magisterium*, (46), 41–46.

18. Bunce, V. (1999). *Subversive institutions: The design and the destruction of socialism and the state*. Cambridge: Cambridge University Press.
19. Bunce, V. (1995). Should transitologists be grounded? *Journal of Democracy*, 6(2), 119.
20. Carothers, T. (2002). The end of the transition paradigm. *Journal of Democracy*, 13(1), 5–21.
21. Civic Space Watch. (2024). *Civic Space Report 2024: Civil society under pressure and resilience in action*. https://www.civicspacewatch.eu/civic-space-report-2024.
22. Ekiert, G., & Hanson, S. (2003). *Capitalism and democracy in Central and Eastern Europe: Assessing the legacy of communist rule.* Cambridge: Cambridge University Press.
23. Economist Intelligence Unit. (2025). *Democracy Index 2025: A world of shifting freedoms*. The Economist Group. https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2025/.
24. Huntington, S. (1991). *Political Order in Changing Societies* (T. Tsymbal, Trans.). Kyiv: Nash Format. (Original work published 1968)
25. Linz, J., & Stepan, A. (1996). *Problems of democratic transition and consolidation*. *Baltimore: Johns Hopkins* University Press.
26. Schedler, A. (1998). What is democratic consolidation? *Journal of Democracy*, 9(2), 91–93.
27. Wesołowska, M., Kuźmar, S., Totleben, B., & Piątek, D. (2025). Distributional consequences of political freedom: Inequality in transition countries. *Communist and Post-Communist Studies,* 57(2), 158.
28. Kazharski, A. (2022). *Central Europe thirty years after the fall of communism: A return to the margin?* Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
29. Freedom House. (2024). *Nations in Transit 2024.* https://freedomhouse.org

Stanislav Diachok,
Postgraduate student,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University

Transformation of Political Regime in Central and Eastern Europe: Lessons for Ukraine

Political regime and political system are key analytical categories in the study of any state's political dynamics. They encompass the aggregate of institutional mechanisms, tools for exercising power, and forms of political interaction. The type of political regime reflects the nature of relations between the state and its citizens, the level of political legitimacy, institutional development, the degree of civil society participation, and the maturity of political pluralism. In Ukraine's case, this issue gains particular relevance due to its protracted democratic transformation, its aspiration for European and Euro-Atlantic integration, and in light of historical events such as the declaration of independence, the Orange Revolution, the Revolution of Dignity, and Russia's full-scale armed aggression. The aim of this article is to clarify the specific features, analyze, and generalize the trends of political transformation in the countries of Central and Eastern Europe (CEE) – such as Poland, Hungary, Czechia, Slovakia, Romania, and Bulgaria – as well as to study their experience for Ukraine. The research seeks to identify common patterns in regime transformations, evaluate the challenges accompanying these processes, and derive practical conclusions for Ukraine's further political development.

The article employs comparative-political, institutional, and historical-analytical methods. It analyzes the key stages of political transformation in the aforementioned countries during the late 1980s and 1990s, identifies the factors contributing to the success of democratic reforms, and pinpoints the obstacles that arose during the modernization of political systems. Special attention is given to contemporary global challenges, including populism, hybrid threats, and shifting geopolitical orientations. As a result of the research, recommendations are formulated regarding priority directions for the development of Ukraine's political system, taking into account the experience of CEE countries. Emphasis is placed on the need to ensure the stability of democratic institutions, modernize the public administration system, and strengthen political culture as crucial conditions for sustainable democratic progress.

Keywords: *political processes, Central and Eastern Europe, political regimes, hybridity, transformation, subjects of political influence, political life, parliament, president, challenges.*